

NKŌWA NA NTŪCHA “NAIJIRIA BŪ ENYI MBA”: USORO NTULE NA NNYOCHA ABŪ NWADIKE

Si N’Aka
 Nkoli Nnyigide, PhD
 Ngalaba Amumamu Igbo, Afrịka na Nzikorịtaozi
 Mahadum Nnamdi Azikiwe, Oka
nm.nnyigide@unizik.edu.ng

Ūmị Ederede

Ederede a na-akowa ma na-atucha abụ a kporo “Naijiria Bụ Enyi Mba”. Nke a bụ otu n’ime abụ e ziputara n’oyokobu a kporo Akpa Uche. Abụ Igbo bụ otu n’ime ngalaba agumagu Igbo e nwere. Otutu ndi odeabu Igbo na-agbado ukwu na ngalaba abụ eziputa echiche ha na mmetutaobi gbasara ihe di iche iche na-eme n’phaobodo. Abụ a a horo n’ederede a nwere ihe omimi di iche iche e ziputara na ya maka onodu ajo ochichi ala Naijiria taa. Nke a na-egosi na abụ Igbo obula nwere ozi puru iche o na-ezi na ihe mmuta di na ya. N’agbanyeghi nke a, asusu, ndina na odidi abụ Igbo na-agbagwojukari otutu mmadu anya. N’ezie, asusu abụ Igbo na-ata akpu. Nghota ya adighi ese n’elu. Nhazi ya anaghi adi mfe, dgz. Nke a mere otutu ndi oguu, ndi ntule, ndi nkuzi, umu akwukwo, ndi nchocha na ohanaeze ji agbara nnyocha abụ Igbo oso. O bu onodu a kpalitere ederede a. Ebumnobi nchocha a bu igbaso usoro Nwadike (2006) n’inyocha abụ Igbo a horo iji ziputa ihe omimi nakwa ihe mmuta di n’abụ a. Site na ntucha e mere, o buru na a gbakoo mgbe e biputara abụ a, a ga-ahu na odeabu abụ a a horo sitere n’abụ a buo amuma ma ziputa ajo onodu di iche iche ala Naijiria no na ya taa dika onodu ajo ochichi, ajo nchekwa, mmegide, ikewapu mmadu n’ihi asusu ya, onodu igbu mmadu na ikwafu obara, dgz. Nwanchocha na-atu anya na a ga-esite n’ederede a kpote echiche na mmasi ndi oguu, ndi ntule, ndi nkuzi, umu akwukwo, ndi nchocha na ohanaeze n’inyocha abụ Igbo iji choputa ihe omimi di iche iche e ziputara na ha nakwa ozi ndi odeabu si n’abụ ha ezi ohanaeze.

Ndubanye

Agumagu ederede Igbo nwere ngalaba ato putakarichara ihe. Ha bu: Iduaaazi, ejije na abụ. Ederede a gbadoro ukwu na ngalaba abụ Igbo. Abụ bụ ngalaba agumagu na-ejikari nhokwu na nhurunuche aru ru. Ngalaba agumagu Igbo obula nwere ihe e ji mara ya. Abụ Igbo dika isi sekpu nti n’ederede a nwere ihe ndi e ji mara ya. Otu ihe putakarichara ihe e ji mara abụ Igbo bu na a na-ejikari nkaasusu puru iche eziputa ya. Ufodu ndi okammuta agumagu Igbo akowaputala ihe di iche iche e ji mara abụ Igbo. Nwadike (2006) kowara na; “Nhazi ya na-adi iche, nghota ya na-ata akpu, asusu ya na-ebuaju, odide ya na-esi ike, o na-esere okwu esere...” The ndi a bucha njirimara abụ Igbo. Onyekaonwu (2007) mere ka a ghota na a na-akpi okwu akpi n’abụ Igbo. Nke a bu ezie maka na abụ Igbo anaghi anabata ogologo akuko di ka o di n’iduuazi na ejije. N’akuku nke ya, Uba-Mgbemena (2012) mere ka a ghota na abụ Igbo na-eziputakarị ndanusoro na mmetutaobi kariya ngalaba ejije na iduuazi. Nke a na-egosi na otutu ndi okpobu na odeabu na-eziputakarị abụ n’uzo o si enwe mmetutaobi kariya ngalaba agumagu ndi oso. Ihe oso putara ihe ebe a bu na abụ bu ngalaba agumagu a na-ejikari ndanusoro eziputa. N’echiche nke ya, Nnyigide (2015) kowara na a na-ejikari nhokwu puru iche eziputa abụ Igbo. Nke a putara na a bia n’abụ Igbo, ndi okpobu na ndi odeabu na-ahoro okwu n’uzo o si emetuta ogee na oguu na mmuo. Njirimara abụ Igbo ndi a e ziputara ebe a na-egosi na odidi abụ Igbo di iche na odidi ngalaba agumagu Igbo ndi oso. Nchoputa na-egosi na otutu ndi oguu na ndi ntule na-agbara imu abụ na inyocha abụ Igbo oso n’ihi ihe ndi a puru iche e ziputara ebe a e ji mara abụ Igbo, okachasi nkaasusu puru iche a na-ejikari eziputa abụ Igbo.

O bu ihe doro anya na otutu ndi oguu umu akwukwo, ndi nkuzi na ndi ntule anaghi enwekebe mmasi n’inyocha abụ Igbo. Onyekaonwu (2003:51) na-ekwu na ihe na-akpata onodu di otu a bu na otutu abụ adighi akwu oto na nghota di ka akuko na ejije. Ihe oso bu na otutu mmadu amatachabeghi usoro e si amu abụ na ihe ndi kwesiri ka a choputachaa mgbe a na-agu ma o bu amu abụ. Nke a na-egosi na ngalaba iduuazi na ejije ndi a na-adi mfe n’omumu na nnyocha kariya ngalaba abụ. E nwere usoro di iche iche iche e si inyocha agumagu Igbo o kachasi abụ Igbo iji choputa ihe abụ obula na-ekwu nakwa ozi odeabu na-ezi ndi oguu na ohanaeze.

Ufodu ndi okammuta na-agbaso usoro di iche iche n'inyocha agumagu Igbo. Uzochukwu (2012:70-73) mere ka a ghotu na e nwere ike igbaso usoro okpu, usoro odidi na usoro imako usoro okpu na usoro odidi. Usoro ozo bu nke a na-akpo usoro atutu. E nwere atutu agumagu di iche iche a na-agbasozi n'oge ugbo a were enyocha agumagu. Mbah na Mbah (2007) na Nnyigide (2015) mere ka a mata na e nwere ike igbaso atutu agumagu di iche iche n'inyocha abu Igbo di ka atutu Marx, atutu feminism, atutu odidi, atutu ekokritisizim, atutu usa oguu, atutu nkominiko, dgz. Mana di ka o si metuta ederede a, a gbasoro usoro nnyocha abu Nwadike tuputara n'afu 2006 n'inyocha abu ndi a horo. Ihe kpatara nke a bu na usoro a kara di mfe na nghota ma dokwa anya nke oma. A na-atu anya na usoro a ga-enyere anyi aka n'itucha na ichoputa ihe omimi niile ndi odeabu a ziputara n'abu ha.

N'ederede a, a horo otu n'ime abu Okammuta Goddy Onyekaonwu deputara n'akwukwo abu ya bu *Uche bu Afa* nke o kporo "Naijiria bu Enyi Mba". Onyekaonwu bu odee agumagu Igbo gbadorola ukwu na ngalaba abu Igbo wee deputa otutu abu. O nwere mmasi n'ohaobodo na ihe di iche iche na-eme na gburugburu ya. Nke mere o ji deputa abu di iche iche ndi gbadoro ukwu n'ochichi obodo na ihe di iche iche na-eme na gburugburu mmadu. A maara odee a di ka onye na-eji nkaasusu puru iche achode edemede ya mma. N'abu a o kporo "Naijiria bu Enyi Mba", o jikari atumatuokwu Igbo a na-akpo ekwuecheozo wee ziputa ajo onodu, mpu na aruruala juru ala Naijiria. N'agbanyeghi afu mbiputa na afu mbighari abu a, o ziputara otutu ihe ojo na-eme n'ala Naijiria taa. O bu udi abu a ka ufodu ndi okammuta agumagu gbadoro ukwu na-ekwu na ufodu ndi odeabu bu ndi amuma n'ihina na ha na-ebukari amuma ihe game n'odinihu. Site n'usoro ntule na nnyocha abu Nwadike a gbasoro wee nyochaa abu a, a gbaara ndi oguu, ndi ntule, umu akwukwo, ndi nkuzi na ohanazeze ihe omimi di iche iche odeabu a ziputara n'abu a.

Usoro Nnyocha Abu Nwadike

Inno Nwadike bu otu n'ime okammuta agumagu Igbo e ji okwu ya eme ihe. O tunyere utu di iche iche n'uto ngalaba agumagu onu na agumagu ederede di iche iche. N'ebe abu Igbo di, o choputara na nnyocha abu bu ihe na-ahiakari otutu ndi nkuzi na umu akwukwo ahu. Na mbo ya n'ebe uto na agamnihu omumu asusu na agumagu Igbo di, o tuputara usoro nnyocha abu puru iche n'afu 2006 nke ndi oguu na ndi nyochaa nwere ike igbado ukwu iji choputa ihe omimi di iche iche ndi odeabu na-eziputa n'abu ha.

Di ka e kwuru n'elu, n'ederede a, gbadoro ukwu n'usoro nnyocha abu Nwadike (2006) wee ziputa ka e si enyocha abu Igbo maka na usoro a metuchara aka n'iheniile di mkpa e kwesiri inyochaputa n'abu. N'ebe a, a ga-agbado ukwu n'iheni asaa ndi a Nwadike tuputara nke onye onyocha abu Igbo kwesiri igbaso wee nyochaa abu Igbo nke oma:

1. Nkenudi Abu (Typology)
2. Odidi Abu (Structure/Form)
3. Isiokwu Abu (Theme)
4. Ndina/Nkwa Abu (Content)
5. Nkaasusu (Language)
6. Olu Abu (Tone)
7. Ihe Mmuta (Lesson)

Nkenudi Abu (Typology)

Abu, di ka ngalaba iduuazi na ejije di n'udi n'udi. Abu Igbo nwere nkenudi ya di iche iche. Ihe mbu a turu anya ka onye ntule/onyocha mee bu ikwuputa nkenudi abu ahu o na-enyocha. Abu ahu o dabara n'udi abu otito, nkocha, ekere, ntoaja, nkuzi, ifo? dgz. Onye onyocha/ntule ga-ekwuriri udi abu o na-enyocha ma kwaa nke oma ihe kpatara abu ahu ji buru udi abu ahu. Ima atu, o bu abu nkocha n'iheni na o na-akocha akparamaagwa ojo di iche iche na-aga n'ohaobodo di ka: ochichi nchigbu, mpu ule, izu ohi, mpu na aruruala, iri aka azu, mmegbu na mpagbu, dgz. O bu abu ekere n'iheni na o na-ekwu maka ihe Chukwu Okike kere di ka: Onwa, kpakpando, eluigwe, egwurugwu, mmiri, osisi, anumanu, dgz. O bu abu otito n'iheni na o na-eto Maazi F. Ch. Ogbalu n'iheni ezi oru o ruru n'ikwalite asusu na omenala Igbo, dgz.

Ọdịdị Abụ (Structure/Form)

Ihe a na-enyochaputa ebe a bụ usoro e si dee ma hazie abụ. A na-ahazi abụ Igbo n'uzo puru iche. N'ebe a, onye onyocha ga-achoputa ma e dere, hazie abụ ahụ o na-enyocha na nkebiabụ na nkebiabụ, ka abụ ahụ o so gbii n'enweghi nkebi o bula. O buru na e ziputara abụ ahụ na nkebiabụ na nkebiabụ, i ga-achoputa ahiriabụ ole di na nkebiabụ o bula. O burukwanu na abụ ahụ so gbii, i ga-achoputakwa ahiriabụ ole di na ya. Chetakwa na a naghi ekwu okwu ahiriokwu n'abụ. O burugodu ahiriokwu, ihe a na-akpo ya bu ahiriabụ n'ih na o bughị ahiriabụ niile bucha ahiriokwu; ufodu na-abu nkebiokwu, ebe ufodu na-abu nkebiahirị. O bu n'ih ihe ndi a ka e ji ekwu okwu ahiriabụ n'abụ.

Ozo, n'odidi abụ, a na-atu anya na onye onyocha ga-elebakwa anya n'etu ahiriabụ dīcha, iji choputa ma ha di ogologo ka ha di nkenke, ka ha di udi naabo? A na-elebakwa anya choputa ma abụ ahụ o nwere ndakoritauda (rhyme) na ndanusoro (rhythm). Onye onyocha ga-achoputakwa ma e nwere nghota n'ahiriabụ nke o bula ka nghota o na-abia n'ahiriabụ nke na-esote ya. A na-akpo nke a mmaju echiche (run-on-line).

Isiokwu Abụ (Theme)

Nke a bu isi ihe odeabu na-edede maka ya, ya bu, ihe o bu n'uche wee na-edede. Odeabu nwere ike na-edede maka ihunanya, nsopuru, agwa oma, arurumaala, ezi oru, mkporomaasi, igba mbo, mpu ule, dgz. Otutu oge, aha abụ na isiokwu ya na-abu otu. N'ih nke a onye onyocha kwesiri igu abụ ahụ o na-enyocha nke oma iji choputa ihe isiokwu ya bu kpokwem. O dikwa mkpa ime ka a ghota na ufodu oge, otu abụ na-enwe karja otu isiokwu. Ima atu, otu abụ nwere ike na-ekwu maka ihe oma na ihe ojoo n'otu oge. Odeabu nwekwara ike jiri otu abụ ya na-akwa ariri maka onye nwuru ma na-etokwa onye ahụ n'abụ ahụ. Nke putara ihe n'abụ R. M. Ekechukwu o kporo "Odogwu Kabral, Nodu Mma" n'Akpa Uche. O ji abụ ziputa mwute ya maka onwu Kabral n'otu uzo ma ziputakwa obi anuri n'ih ihe onwu Kabral mere.

Ndina/Nkwa Abụ (Content)

Ihe a na-atu anya ka onye onyocha mee ebe a bu ichoputa ihe abụ ahụ o na-enyocha na-ekwu. Etu abụ di ka onye onyocha kwesiri isi wee nyochaa ma kwaa ya. O nwere ike ikwa ya na nkebiabụ na nkebiabụ ma o buru na nkebi nke o bula nwere otu echiche. O nwekwara ike kwaa ha n'ahiriabụ na ahiriabụ ma o buru na echiche di iche iche di na ha. N'ebe a, o di mkpa ka onye onyocha kwaa abụ o na-enyocha etu o siri ghota ya. O buru na o maara ntala abụ ahụ maobu akukoala (historical background) ma o bu aguguala (cultural background) abụ, o kwesiri ikwa ya. Ima atu, o buru na onye onyocha na-enyocha abụ Nwadike o kporo "Bakasi, Ndiози Chineke" n'Akonache, n'ih na otutu mmadu agaghi aghota ihe Bakasi bu na ihe o ruru n'ala Igbo, onye onyocha kwesiri inye ntala ya. O ga-ewebatariri akuko Eddy Nogu na ihe Bakasi mere ya, na etu Bakasi siri chuo ndi ohi n'Aba, Nnewi na Onicha.

Nkaasusu (Language)

Asusu di nnukwu mkpa na nnyocha abụ. N'ebe a, onye onyocha kwesiri inyochaputa udi Igbo e jiri dee abụ o na-enyocha. O kwesiri ichoputa ma e ji Igbo izugbe ka o bu olundi ka a gwakoritara olundi na Igbo izugbe? O kwesiri ichoputa ma asusu agara werewere ka o na-akpo ogwu n'onu? O di mfe na nghota ka o tara akpu? O di nnukwu mkpa na onye onyocha ga-achoputakwa atumatwokwu di iche iche odeabu webatara iji choo abụ ahụ o na-enyocha mma. N'ih nke a, onye onyocha tosi i ma atumatwokwu di iche iche e nwere n'Igbo tupu o malite oru nnyocha ya. Ima atu: ilu, mburu, myiri, egbeokwu, akpalaokwu, ukabuilu, nkwusara, nhurunuche, ekwuecheozo, nkwuma, dgz. Nke a ga-enyere ya aka ka o ghara inwe ihe nhiahu o bula n'ichoputa atumatwokwu o bula odeabu webatara n'abụ ahụ o na-enyocha. O dikwa mkpa ikwa ebe a na a bia n'abụ, na otu atumatwokwu nwere ike ibata ugboro ugboro karja ndi ozo. Abụ niile abughi otu, n'ih ya, onye onyocha agaghi atu anya otu udi atumatwokwu na nke o bula. O dikwa mma ime ka anyi ghota na a bia n'abụ, odeabu nwere ike ideputa abụ ya etu o si masi ya n'agbasoghi iwu uoasusu Igbo. O bu nke a ka ndi Bekee na-akpo "Poetic Licence", ya bu ikike ide ihe etu o si masi ya. Mana nke agaghi eme ka onye onyocha ghara irutu aka n'ih ndejo na ndehie di n'abụ o na-enyocha, okachasi ndi doru anya na ha bu nsupejo na ndejo.

Olu Abụ (Tone)

Onye ọ bụla na-ekwu okwu na-agbanwe olu ya site n'onye ọ na-agwa na n'etu ihe siri kwurū. Mana n'edemede, odee ji naanị mkpuruokwu egosiputa nke a. Olu nwere ike iputa ihe n'ekwurunonụ maọbụ n'ederede. E nwere ụdị olu dị iche iche na-aputa ihe n'abụ Igbo dị ka: olu akwa, olu ọnu, olu mba, olu ndumodu, olu ọchi, olu ariri, olu ngosiputa na olu nkowa, olu uta, olu mgbagwojuanya, olu nro, olu ụjọ, olu ike, dgz. N'ihie nke a, mgbe onye onyocha na-enyocha abụ ọ bụla, o kwesiri ina odeabuhụ ntị n'olu ka o wee ghota ihe ọ na-ekwu na olu o ji ekwu ya maka na ọ bụ okwu ka ọ na-ekwu.

Ihe Mmụta (Lesson)

Nchoputa na-egosi na agumagu ọ bụla nwere ihe ọ na-akuzi. Ya bụ ihe mmụta dị na ya. Abụ, dị ka otu n'ime ngalaba agumagu nwere ike ikuzi nnukwu ihe ma ọ bụ obere ihe. O nwere ike buru mmụta nke amamihe maọbụ nke agwa. Ya mere, onye onyocha kwesiri ichoputa ihe mmụta dị n'abụ ọ na-enyocha. Site na nkowa usoro nnyocha abụ Nwadike a e mere ebe a, a ga-achoputa na usoro ndị a kara doo anya ma dikwa mfe n'inyocha abụ Igbo.

Ntuleghari Edemede Nchoputa ga

Otutu ndi okammuta na ndi ntule agumagu ederede Igbo emeela otutu nchocha ma deputakwa ederede nchocha di iche ihce na ngalaba abụ ederede Igbo. N'ebe a, a ga-atule nchoputa ha di iche iche. Ugonna (1982) n'ederede ya lebara anya n'onodu na otuto abụ Igbo. O gbadoro ukwu n'akwukwo abụ Igbo di iche iche e biputarala wee kpebie na abụ Igbo na-eto n'uzo kwesiri ekwesị. O mekwara ka a mata na nke a ga-enye aka mee ka asusu Igbo gbanyesie mgborogwu ike. N'akuku nke ya, Uzochukwu (1982) n'ederede ya ruturu aka na nsogbu di iche iche a na-enwe na ntule abụ ọnu. O gbadoro ukwu na ndina na emereme wee kewaa abụ ọnu Igbo. O lebakwara anya n'etu mmenwere abụ si aputa ihe n'abụ ọnu Igbo.

N'ederede ya, Ikwubuzo (2001) tulere abụ ederede Igbo di iche iche. O choputara na ufodu ndi odeabu Igbo na-esite n'abụ ha wee na-eziputa echiche di iche iche ga-enye aka n'ikwalite idinootu na agamnihu obodo. N'ikwado Ikwubuzo, Jenkwe (2007), n'edemede ya choputara na e nwere ike isite n'ufodu abụ gbadoro ukwu n'ohaobodo wee kwalite agamnihu nke obodo.

Ozo, n'ederede ya, Ikwubuzo (2006) tuchara ufodu abụ Chukwuezi. O choputara na Chukwuezi nwere nnukwu mmasi n'omenala Igbo. O choputakwara na mmasi Chukwuezi nwere na nchekwa omenala Igbo abughi naanị n'ejije ya ka ọ na-aputa ihe. Kama ọ na-aputakwa ihe n'abụ ya. O mekwara ka a mata na edemede Chukwuezi mere ya ka ọ puta ihe dika onye Afrika na-egosikari mmasi na njirimara ndi Afrika.

N'iga n'ihu, n'ederede ya ozo, Ikwubuzo (2007) lebara anya na mmalite, otuto na omumu abụ ederede Igbo. O ruturu aka n'ihie ndi na-akwalite otuto abụ ederede nke gunyere na ufodu ndi odeabu jizi aka ha ebiputa akwukwo abụ ha, ndi huru asusu Igbo n'anya na-eziputa mmasi ohu n'ebe asusu Igbo di, nsogbu ndorondoro otografi akwusila, dgz. O gakwara n'ihu tlee onodu abụ ederede Igbo n'oge ugbu a ma choputakwa ihe di iche iche e nwere ike ime ka abụ ederede Igbo na-etowanye. Ha gunyere: iweputa usoro omumu ogbara ohu di mfe n'omumu abụ ederede Igbo, ka ndi mmadu gbanwee akparamaagwa n'ebe asusu na agumagu Igbo di ma na-ahuta ha ka ihe omumu tozuru oke, ndi nkuzi agumagu Igbo kwesiri izulite nkaedide n'ime umu akwukwo site n'igba ha ume ka ha na-edeputa abụ nke ha, dgz.

Onah na Diala (2007) lebara anya n'odidi abụ ederede Igbo kwesiri ekwesị. Ha ziputara ihe ndi na-akwalite odidi abụ ederede Igbo dika: isiokwu dabara adaba, asusu maobu nhukwu, nhurunuuche dabara adaba, dgz. Na nchoputa ha, ha mere ka a mata na ufodu ndi odeabu Igbo anaghi agbasocha ihe ndi a na-akwalite odidi abụ n'edemede ha. Mana nwa nchocha choputara na ihe kpatara nke a bu na otutu ndi odeabu Igbo na-adabere n'ike nke edide abụ ha wee na-edeputa abụ ha.

Okedjadi (2009) n'ederede ya kowara na e nwere ike igbaso usoro a kporo "Poetry Generating Loops" na nkuzi na omumu abụ wee kpelite mmuo na mmasi umu akwukwo n'ebe abụ di. O kowara na usoro a ga-enye aka mee ka umu akwukwo na-aghotawanye nka di iche iche e ji ede abụ. O mekwara ka a mata na usoro a ga-enye aka zulite anya echiche umu akwukwo n'ide abụ nke ha. N'ikwado Okedjadi,

Awugosi (2010) n'ederede ya lebara anya n'ọ̀nọ̀du nkuzi na ọ̀mụ̀mụ̀ abụ ederede Igbo n'ụ̀lọ̀ akwụ̀kwọ̀ dī elu. Ọ̀ chọ̀pụ̀tara na ọ̀tụ̀tụ̀ ụ̀mụ̀ akwụ̀kwọ̀ anaghziī enwe mmasi n'ị̀mụ̀ abụ ederede Igbo. Ụ̀fọ̀du sī na abụ tara akpụ, ebe ụ̀fọ̀du na-ekwu na asụ̀sụ̀ abụ na-esi ike nghọta. Ọ̀ gara n'ihu ziputa usoro dī iche iche e nwere ike igbaso wee kwalite mmụ̀ọ̀ ọ̀tụ̀tụ̀ ụ̀mụ̀ akwụ̀kwọ̀ n'ebe abụ ederede Igbo dī .

N'ederede ya ọ̀zọ̀, Okedjadi (2009) lebara anya n'ụ̀fọ̀du abụ Igbo gbadoro ụ̀kwụ̀ n'ọ̀chichi. Ọ̀ chọ̀pụ̀tara na ụ̀fọ̀du ndi odeabu Igbo na-eziputa ihe gbasara usoro ọ̀chichi n'abụ ha. Ọ̀ mekwara ka a mata na ihe dī iche iche ụ̀fọ̀du ndi odeabu na-eziputa n'abụ ha ga-enye aka n'ikwalite ezi ọ̀chichi na ọ̀chichi onye kwuo uche ya.

N'iga n'ihu, Nwibe (2010) n'ederede ya tūlekwarā ụ̀fọ̀du abụ ederede Igbo gbadoro ụ̀kwụ̀ na ndorondoro ọ̀chichi. Ọ̀ chọ̀pụ̀tara na ụ̀fọ̀du ndi odeabu na-esite n'abụ ha wee katọ ọ̀chichi nchigbu ma kwalite ezi ọ̀chichi. N'akukū nke ya, Agwuna (2010) nyochara ụ̀fọ̀du abụ ikpe dī *n'Uche bu Afa*. Ọ̀ chọ̀pụ̀tara na ụ̀fọ̀du ndi odeabu Igbo na-esite n'abụ ikpe na nkocha wee katọ akparamagwa ojo ọ̀ dī iche iche n'ohaobodo. Ọ̀ mere ka a mata na ebumnobi ụ̀dī abụ a bụ ka e site na mee ka akparamagwa ojo ọ̀ mmadu dī iche iche belata n'ohaobodo.

N'ikwado Agwuna, Obi (2013) nyochakwara ụ̀fọ̀du abụ ikpe. Ọ̀ chọ̀pụ̀tara na ikpe bụ otu isiokwu ndi odeabu Igbo na-agbadokari ụ̀kwụ̀ na ya were eziputa ọ̀rụ̀ nka ha. Ọ̀ kowakwara na ebumnobi ụ̀dī abụ a bụ ikatọ akparamagwa ojo ọ̀ dī iche iche n'ohaobodo. Eze (2012) nyochara ụ̀fọ̀du abụ ederede Igbo. Ọ̀ chọ̀pụ̀tara na ụ̀fọ̀du ndi odeabu Igbo na-eziputa odimara dī iche iche metutara omenaala n'abụ ha. Ọ̀ mekwara ka a mata na ebumnobi ha bụ ka e site n'abụ ederede Igbo chekwaba ma kwalite omenaala na nkwenye ndi Igbo dī iche iche.

N'aka nke ọ̀zọ̀, Nwokoye (2012) lebara anya na nka ndi iche iche e ji edeputa abụ. Ọ̀ chọ̀pụ̀tara na nka ndi a na-enye aka eziputa nkamma n'abụ. N'ebe ọ̀gụ̀ nọ, o mere ka a mata na ọ̀ buru na ọ̀gụ̀ nwee ezi mmuta gbasara nka ndi a, na ọ̀ ga-eme ka ọ̀mụ̀mụ̀ abụ Igbo diri ya mfe.

N'akukū nke ya, Nsolibe (2013) nyochara abụ ederede Igbo abụ a: "Uko N'uju" na "Ndi Ochichi" si n'akwukwo abụ a kporo *Utara Nti*. Ọ̀ gbadoro ụ̀kwụ̀ n'abụ ndi a wee chọ̀puta na abụ Igbo bụ ngwaoru e nwere ike iji wee katọ ọ̀chichi ma kwalite ezi ọ̀chichi n'ohaobodo. N'ikwado Nsolibe, Nnyigide (2013) nyochakwara ụ̀fọ̀du abụ ederede Igbo gbadoro ụ̀kwụ̀ n'usoro ọ̀chichi. Ọ̀ chọ̀pụ̀tara na ndi odeabu Igbo na-eziputa ihe dī iche iche ga-enye aka n'ikwalite ezi ọ̀chichi. Ọ̀ mekwara ka a mata na ihe ndi a ga-enye aka n'ikwalite ezi nchekwa na nkwasiike nke ohaobodo.

Ọ̀zọ̀, Nnyigide (2014) nyochara ụ̀fọ̀du abụ ederede Igbo gbadoro ụ̀kwụ̀ n'ọ̀chichi obodo. Ọ̀ chọ̀pụ̀tara na ụ̀fọ̀du ndi odeabu Igbo na-esite n'abụ ha wee na-eziputa ụ̀zọ̀ dī iche iche a ga-esi wulite obodo. Ọ̀zokwa, Nnyigide (2014) nyochakwara ụ̀fọ̀du abụ ikpe ederede Igbo nakwa abụ ndi na-eziputa nhuruwa ndi Igbo. Ọ̀ chọ̀pụ̀tara na ụ̀fọ̀du ndi odeabu Igbo na-esite n'edemede ekereuche ha wee ziputa ihe dī iche iche gbasara ndi ndi Igbo na ka ha si elegara uwa anya. Ọ̀ mekwara ka a mata na ụ̀fọ̀du ndi odeabu na-esite n'abụ ha wee katọ akparamagwa ojo ọ̀ dī iche iche a na-ahụ n'ohaobodo. Ebumnobi ha bụ ka e site n'udī abụ a mee ka ihe ojo ọ̀ belata n'obodo.

N'akukū nke ya, Meludu (2014) lebara anya n'otutu abụ ederede Igbo nwere otu ụ̀dī isiokwu. Ọ̀ chọ̀pụ̀tara na ụ̀fọ̀du ndi odeabu Igbo na-edekari n'otu ụ̀dī isiokwu. Ọ̀ mekwara ka a mata na ha na-eziputa echiche na akanka dī iche iche n'isiokwu ndi ahụ.

Na nchocha nke ya, Nnyigide (2015, 2017a, 2017b, 2017c) nyochara abụ ekerechi Igbo dī iche iche n'otutu akwukwo abụ na oyokwabụ Igbo. Ọ̀ chọ̀pụ̀tara na ụ̀fọ̀du ndi odeabu Igbo na-agbadokari ụ̀kwụ̀ n'ekerechi dī iche iche edeputa abụ ha. Ebumnobi ha bụ iziputa ọ̀nọ̀du ekerechi ndi a na ndi mmadu na gburugburu mmadu.

Nkọwa na Ntụcha abụ a hōrō site n'usoro ntule na nnyocha abụ Nwadike, 2006
Nkenụdị Abụ (Typology)

Abụ a a na-enyocha bụ nkenụdị abụ a na-akpọ abụ nkọcha. Site n'usoro ntule na nnyocha abụ Nwadike a gbasoro wee nyochaa abụ a, a ga-achoputa na odeabụ a gbadoro ụkwụ n'atumatụokwu a na-akpọ ekwuecheozo wee na-akocha ajo onodu obodo Naijiria no na ya. Nke a putara ihe na nkeji abụ nke mbụ, nke abuo na nke ato abụ a. Ima atu, na nkejiabụ nke mbụ, ahiriabụ nke mbụ, nke abuo, nke iri abuo na ato na nke iri abuo na ano, odeabụ si:

Naijiria bụ Enyimba

Ọ bụ obodo oma,

Obodo mkpagbu na-adighi.

Aruru ala adikwaghi ya

Onye obula bu onye Naijiria; no n'ala Naijiria taa lee anya n'ahiriabụ ndi a, o ga-achoputa na odeabụ a jikariri nkaasusu puru iche wee kowaputa na obodo Naijiria no n'onodu ojo ugbu a. Otutu ihe ojo na-eme n'ala Naijiria taa. Nke a mere otutu ndi Naijiria na mba uwa di iche iche ji ahuta ala Naijiria ka ajo obodo, dgz.

Odidi Abụ (Structure/Form)

Odeabụ abụ ji nkeji abụ ato wee deputa abụ a. Nkeji abụ nke mbụ nwere ahiriabụ iri, nkeji nke abuo nwere ahiriabụ iri na ano ebe nke ato nwere ahiriabụ iri na asaa. Ozo, ahiriabụ nke iteghete, nke iri na ato, nke iri na ise, nke iriiri abuo na ato, nke iri abuo na isii na nke iri abuo na asaa toturu ogologo ebe ahiriabụ ndi ozo dacha mkpirisi. Ahiriabụ ndi a nwechara mmaju echiche n'ahiriabụ na-esote ibe ya.

Isiokwu Abụ (Theme)

Abụ a hiwere isi n'ajo onodu ala Naijiria no taa nke bu okwu a kpu n'onu na mba uwa taa. Odeabụ a jikariri atumatukwu ekwuecheozo wee mee ka ndi oguu na ndi ntule ghota na obodo Naijiria no n'ajo onodu nchekwa, akunauba, mmegide, mmegbu, mkpagbu, mpụ na aruru ala, igbu mmadu na ikwafu obara, ihe isi ike, ahuhu, nhusianya, dgz. Di ka ekwurula n'elu, odeabụ a gbadoro ụkwụ n'atumatukwu a na-akpọ ekwuecheozo wee ziputa ajo onodu ndi a site n'ahiriabụ nke iri na asaa rue na nke iri ano na otu.

Ndina/Nkọwa Abụ (Content)

N'be a, a gbadoro ụkwụ na nkeji ato abụ na ahiriabụ ndi a e ji ziputa abụ a wee kowaputa abụ a. E lee anya nke oma n'aha odeabụ a nyere abụ a, nkejiabụ ato nakwa n'ahiriabụ ndi e ji ziputa abụ a, a gaghota na isi ihe odeabụ a deputara n'abụ ajo onodu ala Naijiria no na ya taa di ka ajo onodu mpụ na aruru ala, mmegbu, mmegide, igbu mmadu na nkwafo obara, oke ibi ego na mba ozo, mmekpa ahụ n'uzo di iche iche. Malite na nkejiabụ nke mbụ rue na nke ato, odeabụ a ziputara ajo onodu di iche iche. Ọ si,

Ọ na-akato aruru ala dum

Ndi o biara abia zoro ala

Na-arusa obodo Afrika-

Di ka o di na Saut Afrika

Zimbabwe na Mozambik,

N'ihina Naijiria bu

Obodo mkpagbu na-adighi.

Aruru ala adikwaghi ya.

Naijiria bu Enyimba

Obodo achoghi mmegbu

Lee! onwu umu akwukwo

Ndi uwe oji gbagbusiri

Na Soweto

Na-agba ya anya mmiri

N'ihina ahubeghi

Ihe dị otu a na ya.
O bụzị ikewapụ mmadu
N'ihia asụsụ ya?
Na Naijiria nke a bu aru
Naijiria amaghị mkpa
N'ihina akụ na uba ya
Na-asụ tumtum
Kpatara na o na-agbanye
Banki Uwa mbibi ego

Nkaasụsụ (Language)

Odeabụa webatara nkaasụsụ Igbo dị iche iche n'abụ a. O ji nkaasụsụ ndị a wee ziputa akanka ya n'abụ a. Nkaasụsụ Igbo ndị putara ihe n'abụ a gụnyere:

i. Ekwuecheozo

Nke a bụ atumatuokwu mmadu ji ekwuputa ihe ozo o bu n'obi nke na-arụ ụka n'ihe onye ahụ kwuputara. Dị ka e kwurula ugboro ugboro n'ederede a, atumatuokwu odeabụ a gbadokariri ukwu na ya wee deputa abụ a bụ nke a na-akpọ ekwuecheozo. Atumatuokwu a putara ihe malite n'aha odeabụ a nyere abụ a nke bụ, Naijiria bụ Enyimba wee rue n'ahiriabụ abụ nke ikpeazu abụ a. Onye obula guru ahiriabụ nke mbụ rue na nke ato ga-achoputa na atumatuokwu a gbara elu n'abụ a:

Naijiria bụ Enyimba
O bụ obodo oma,
Nke na-enweghi atu

E lekwa anya n'ahiriabụ nke iri abuo wee rue na nke iri ano na otu, atumatuokwu putakwa ihe nke ukwu:

Naijiria bụ Enyimba
Obodo achoghi mmegbu
Lee! onwu umu akwukwo
Ndi uwe ojii gbagbusiri
Na Soweto
Na-agba ya anya mmiri
N'ihia na ahubeghi
Ihe di otu a na ya.
O buzi ikewapụ mmadu
N'ihia asụsụ ya?
Na Naijiria nke a bu aru
Naijiria amaghị mkpa
N'ihina akụ na uba ya
Na-asụ tumtum
Kpatara na o na-agbanye
Banki Uwa mbibi ego.
Naijiria Enyimba.

A bia n'ahiriabụ ndị a, a ga-achoputa na ihe odeabụ a bu n'uche ime ka ndi ogu na ndi ntule ghotu bu na mmegbu na-ari ibe ya elu n'ala Naijiria. Ozo, o chokwara ime ka a mata ufodu ndi uwe ojii na-agbagbu mmadu n'uzo ezighi ezi n'ala Naijiri o kachasi umu akwukwo di ka odeabụ a hutara ya na Soweto, dgz.

ii. Kwunkwukwa

Dị ka aha atumatuokwu a si dị, ọ putara ikwu otu okwu ugboro ugboro. Ebumnobi atumatuokwu a bu ime ka ihe a na-ekwu baa na ntị onye a na-agwa ya. Odeabu a webatara atumatuokwu a n'abu ya. Ima atụ, o kwuru Naijiria bu enyi mba ugboro anọ.

iii. Myiri

Nke a bu atumatuokwu e ji egosi na ihe di ka ihe ozo ma o bu na ihe a kporo aha na-eme ka ihe ozo. Atumatuokwu a putara ihe n'abu a. Ima atụ, n'ahiriabu nke ise rue na nke asaa:

Onu ama ya niile
O na-etị zaa
Ka onwa kporo oku

Odeabu a ziputakwara myiri n'ahiriabu nke iri na nke iri na ise

iv. Egbeokwu

Dị ka aha ya si di, n'atumatuokwu a, a na-akpunyefe nnu n'ihe a na-ekwu site n'iji ihe kariiri ihe a na-ekwu wee maa atụ, iji mee ka ihe a na-ekwu maka ya buo mmadu isi. Atumatuokwu a putara ihe n'abu a di ka e si ziputa n'aha abu a nakwa n'ahiriabu nke ise na nke isii, nke asato na nke iteghete, nke iri abuo na ato na nke iri abuo na anọ na nke iri abuo na isii.

v. Mmemmadu

Dị ka aha ya si di, nke a bu atumatuokwu nke na-eziputa ihe na-abughị mmadu ma o bu ihe na-enweghi ndu ka a ga-asị na o bu mmadu, nwee uche ma na-emekwa ka mmadu. Atumatuokwu a putara ihe n'ahiriabu nke iri na abuo rue na nke iri na isii:

Obodo ukwu Afrika
Na-echewe obodo ndi Afrika
Na-agbara ha ugu
Di ka agu si agbara umu ya;
Akwa ha na-ewute ya.
A hutakwara atumatuokwu a n'ahiriabu nke iri abuo na asaa wee rue na nke iri ato:
Lee! onwu umu akwukwo
Ndi uwe oji gbagbusiri
Na Soweto
Na-agba ya anya mmiri

vi. Ucheuda

Nke a bu atumatuokwu na-esi n'echiche aputa. Atumatuokwu a putara ihe n'ahiriabu nke iteghete na nke iri ato na asato.

Olu Abu (Tone)

Site na ntule na ntucha e mere, a choputara na olu odeabu a ji deputa abu bu olu mkpesa. O sitere n'olu mkpesa wee ziputachaa ajo onodu obodo Naijiria no na ya.

Ihe Mmuta (Lesson)

Onye obula guru abu a n'elu ga na-aju; olee ihe mmuta di n'abu a? Mana site n'usoro ntule na nnyocha abu Nwadike a gbasoro wee nyochaa abu a, a ga-achoputa na abu mere ka anyi ghotu na Naijiria bu nnukwu obodo nke Afrika nke Chukwu Okike ji oke akunauba choo mma, nke ekwesighi ka a na-ahu mmegbu, mkpagbu, mmegide, mpu na aruruala na ya. Odeabu mere ka a ghotu na akunauba obodo Naijiria na-asu tumtum. Nke a na-egosi na akunauba obodo Naijiria zuru ilekota ndi Naijiria anya nke oma nakwa igbanye Banki uwa mbibi ego na ilekotakwa mba Afrika ndi ozo anya.

Nchoputa na Nchikota

Site n'usoro ntule nnyocha abu Nwadike a gbasoro wee tuchaa abu a, a choputara na abu a ziputara ajo onodu di iche iche ala Naijiria no na ya taa dika onodu ajo ochichi, ajo nchekwa, mmegide, ikewapu

mmadu n'ihu asusu ya, mmegbu, onodu igbu mmadu na ikwafu obara, ajo onodu akunauba, dgz. Ozo, abu a mekwara ka o doo ndi oguu, ndi ntule, ndi nkuzi, umu akwukwo na ohanazeze anya na e jighi afo mbiputa maobu mbighari abu eme nkewa abu kama, o bu ndina abu. E sitekwara na ntucha abu a wee choputa na ndi odeabu Igbo na-ebu amuma. Nke a bu eziokwu maka na o buru na e lee anya n'afu mbiputa na mbighari abu a, a ga-achopu na odeabu a buru amuma ihe na-eme n'ala Naijiria taa. Ebumnobi ya bu ka o site n'oru ekereuche ya gbaa mpu na aruuala di iche iche na-aga n'ohaobodo n'anwu ma kato ha. N'ihu nke a, ederedere a na-ekwusi ike na abu Igbo obula nwere ihe omimi, ihe mmuta na ozi puru iche o na-ezi ohanazeze. Ya mere, o di ezi mkpa na ndi oguu, ndi ntule, umu akwukwo, ndi nkuzi na ohanazeze ga-aga n'ihu n'imu na itucha abu ndi a iji choputa ihe omimi, ihe mmuta na ozi ndi abu puru iche e ziputara na ha.

Edensibija

- Agwuna, S. (2010). "Igbo Poets as Social Critics" MA Thesis, Nnamdi Azikiwe University, Awka.
- Anozie, C.C. (2007). *Uche bu Akpa*, Onitsha: Varsity Press.
- Awugosi, N. M. (2010), "Igbo oral literature: An imperative to Igbo written literature for the millennium", in A. B. C. Chiegboka, T. C. Utoh-Ezeajugh and G. I. Udechukwu (Eds.), *The Humanities & Globalisation in the Third Millennium*, Nimo: Rex Charles & Patrick. Pp. 635-643.
- Dobie, A. B. (2012) *Theory into Practice: An Introduction to Literary Criticism*, Boston: Wadsworth.
- Ekechukwu, R. M. (Ed). (1975). *Akpa Uche*, Lagos: Oxford University Press.
- Eze, P. (2012). "Symbols in Igbo Poetry", MA Seminar, Nnamdi Azikiwe University, Awka.
- Glotfelty, C. and Harold F. (Eds. 1996). *The Ecocriticism Reader*. Athens: University of Georgia Press.
- Ikwubuzo, I. (2001). "Ethnic Integration and Social Harmony in Nigeria: The Igbo Literary Artist as a Nationalist", in Agwonorobo, E. (Ed.). *The Humanistic Management, A Formula for Development in Nigeria*, Lagos: Murtab Press, pp. 204-220.
- Ikwubuzo, I. (2006). "The Myth of a "Black God" in Chukwuezi's Poetry" in Ezeigbo, T.A. and Aribisala, K.K. (Eds.). *Literature, Language and National Consciousness: A Festschrift in Honour of Theo Vincent*, Lagos: University of Lagos Press, pp. 43-55.
- Ikwubuuzo, I. (2007). "Three Decades of Written Igbo poetry: An Appraisal of its Growth" in Nwadike, I.U. (Ed.). *Journal of Igbo Studies*, Department of Linguistics, Igbo and other Nigerian Languages, University of Nigeria, Nsukka, Vol. 2, pp. 51-56.
- Jenkwe, E. (2007) "Poetry of Social Advocacy as a Tool for National Development" in Anasiudu, B. N., G. I. Nwaozuzu, C. N. Okebalama (Eds.) *Language and Literature in a Developing Country* Essays in Honour of Professor Benson O. A. Olukpe, Ibadan: Africana-First Publishers. pp: 165-176.
- Mbah, B. M. and Mbah, E. E. (2007). *Azuonye: Lectures on Igbo Literature and Stylistics*. Enugu: University of Nigeria Press.
- Nnyigide, N.M. (2013) "Agumagu Igbo dika Ngwaoru n'ikwalite ezi Nchekwa na Nkwusike Ohaobodo", A Conference paper presented at the 2013 Faculty of Arts International Conference, Nnamdi Azikiwe University, Awka, Anambra State.
- Nnyigide, N.M. (2014). "Critical Analysis of Some Modern Igbo Philosophical and Satirical Poems" in Nwafor, O. (Ed.) *Mgbakoigba Journal of African Studies*, Department of Fine and Applied Arts, Nnamdi Azikiwe University, Awka, pp: 28-45
- Nwokoye, A.N. (2012). "Humanities and Good Governance: Reflections from Igbo Poetry" in A. B. C. Chiegboka, T. C. Utoh-Ezeajugh, E. U. Ibekwe, C.C. Nwosu, N. C. Oguno, K. L. Nwadiolor., *The Humanities and Good Governance*, Nimo: Rex Charles and Patrick.
- Nsolibe, O.T. (2013). "Poetry: An Instruemnt of Advocacy as Exemplified in the Poem "Uko N'uju" and "Ndi Ochichi", Ederede Seminar PhD, University of Nigeria, Nsukka.
- Nnyigide, N. M.(2015). "Abu Ekerechi Ederede Igbo: Nnyocha site N'atutu Kegburugburu", PhD Dissertation, Nnamdi Azikiwe University, Awka.
- Nnyigide, N. M.(2017a). "Onodu ekerechi n'agumagu ederede Igbo" in *Igwebuikwe: An African Journal of Arts and Humanities* Vol. 3. NO. 4, 82-98. <http://igwebuikwejournals.com/pdf%20created/3.4.6.pdf>.
- Nnyigide, N. M.(2017b). "Agumagu Igbo na ekerechi: Nnyocha abu ekerechi a horo n'Ije

- Uwa” in Journal of Modern European Languages and Literature(JMEL), Vol. 8, <http://www.jmel.com.ng/index.php/jmel> or www.jmel.com.ng/
- Nnyigide, N. M. (2017c). “Nnyocha Asusu Abu Ekerechi Ederede a hoozo” in *The Creative Artist: A Journal of Theatre and Media Studies*, Vol. 13, No. 2. September, 2017, 253-267. <http://www.ajol.info/index.php/cajmts>
- Nwibe, C. (2013). “Igbo Poets and Politics”, MA Thesis, Nnamdi Azikiwe University, Awka.
- Obi, M. N. (2013). “Satirical Motifs in Igbo Poems”, PhD Seminar, Nnamdi Azikiwe University, Awka.
- Okeadiadi, A. N. (2009). “Using Poetry Generating Loops to Facilitate Students Engagement with Poetry in Eyisi, Odimegwu and Ezenwa-Ohaeto, N. (Eds), *African Literature and Development in the Twenty-first Century*, Imo: Living Flames Resources, pp:117-126.
- Okediadi, A. N. (2009). “Promoting Democratic through Literature: The Contributions of the Igbo Poetry” a conference paper presented at UNIZIK Faculty of Arts Annual Conference, May, 2009.
- Onah, C.S. and Diala, P. A. (2007) “Decorum in Igbo Poetry” in Anasiudu, B. N., G. I. Nwaozuzu, C. N. Okebalama (Eds.) *Language and Literature in a Developing Country Essays in Honour of Professor Benson O. A. Oluikpe*, Ibadan: Africana-First Publishers. pp: 64-79.
- Onyekaonwu, G. O. (2003). *Uche bu Afa*. Onitsha: University Publishers.
- Onyekaonwu, G. O. (2007). “Igbo Stylistics II” Lecture Note, Department of Igbo, African and Asian Studies.
- Uba-Mgbemena, A. (2012) *Echiche*, Ibadan: Gold Press.
- Ugonna, N. (1982). “The Growth of Igbo Poetry” in Ugonna, N. (Ed.). *Journal of Journal of Society for Promoting Igbo Language and Culture*, Department of African Languages and Literatures, University of Lagos, Lagos State, No. 1, pp. 20-25.
- Uzochukwu, S. (1982). “Features of Igbo Oral Poetry”, in Ugonna, N. (Ed.) *Journal of Society for Promoting Igbo Language and Culture*, Department of African Languages and Literatures, University of Lagos, Lagos State, No. 1, pp. 36-49.
- Uzochukwu, S. (2012). *Akanka na Nnyocha Agumagu*. Oboosi: Pacific Publishers.

Mgbakwunye

Ngosiputa abụ a hoozo

“Naijiria Bụ Enyi mba”

Naijiria bụ Enyimba

Ọ bụ obodo oma,

Nke na-enweghi atụ

Lee ka e siri zachasi

Onu ama ya niile

Ọ na-etị zaa

Ka onwa kporo oku

Uzo dum dina ya

Dicha larii kwuruchaa piawam.

Alu na ala gbaara ka ute.

Naijiria bụ Enyimba

Obodo ukwu Afrika

Na-echewe obodo ndi Afrika

Na-agbara ha ogu

Di ka agu si agbara umu ya;

Akwa ha na-ewute ya.

Ọ na-akatọ aruru ala dum

Ndi o bira abia zoro ala

Na-arusa obodo Afrika-

Di ka o dina Saut Afrika

Zimbabwe na Mozambik,

N'ihinaNaijiria bu

Obodo mkpagbu na-adighi.
Aruru ala adikwaghi ya.

Naijiria bu Enyimba
Obodo achoghi mmegbu
Lee! onwu umu akwukwo
Ndi uwe ojii gbagbusiri
Na Soweto
Na-agba ya anya mmiri
N'ihina na ahubeghi
Ihe di otu a na ya.
O buuzikewapu mmadu
N'ihina asusu ya?
Na Naijiria nke a bu aru
Naijiria amaghi mkpa
N'ihina aku na uba ya
Na-asu tumtum
Kpatara nao na-gbanye
Banki Uwa mbibi ego.
Naijiria Enyimba.
(Uche bu Afa, 2003)